

หลักสูตรการศึกษากับการพัฒนาประเทศ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่*

บทนำ

หลักสูตรการศึกษากับการพัฒนาประเทศ หมายถึง แผนการจัดการศึกษาเกี่ยวกับประมวล ประสพการณ์ กิจกรรมต่างๆ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความมุ่งหมาย เนื้อหาสาระและการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ต่างๆ ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและมาตรฐานการศึกษาของชาติ

ความเป็นมาของหลักสูตร

หลักสูตร (Curriculum) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า currere หมายถึง running course หรือเส้นทางที่ใช้วิ่งแข่งขัน เมื่อนำมาใช้ในบริบทของการศึกษาจึงหมายถึง running sequence of courses or learning experience เปรียบเสมือนเส้นทางที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้และฝึก ประสพการณ์นำไปสู่เป้าหมายความสำเร็จ

การจัดหลักสูตร three R's การอ่านเขียนคิดเลข เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ที่สำคัญและจำเป็น สำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา ได้แก่ การอ่าน (reading) การเขียน (writing) และเลขคณิต (arithmetic) ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้สาระต่างๆ ในระดับที่สูงขึ้น

ในสมัยกลาง การจัดการศึกษาชั้นสูงประกอบด้วย วิชาทั้ง 7 วิชา คือ ไตรศัลปะศาสตร์ (trivium) ได้แก่ ไวยากรณ์ ตรรกศาสตร์ และวาทศาสตร์ รวมทั้ง จตุศัลปะศาสตร์ (quadrivium) ได้แก่ เลขคณิต เรขาคณิต ดนตรี และดาราศาสตร์ ปัจจุบันศัลปะศาสตร์เน้นที่ภาษา วรรณคดี สุนทรียศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และคณิตศาสตร์ และพัฒนา มาเป็นกลุ่มรายวิชาการศึกษาทั่วไปของหลักสูตรระดับอุดมศึกษา

ประวัติความเป็นมาของหลักสูตรไทยในอดีตสถานศึกษาก็คือวัด ครูก็คือพระ นักเรียน ในสมัยนั้นก็จะเรียนบทสวดของเจ้าขุนมูลนาย สิ่งที่เรียนก็จะเป็นการอ่าน การเขียน ภาษาไทย ภาษา บาลี สันสกฤต ศาสนา และการคิดเลข นอกจากนี้ยังมีการศึกษาอีกลักษณะหนึ่ง คือการศึกษาวิชายชีพ ผู้สนใจก็ต้องไปเรียนกับผู้รู้ เช่น เรียนช่างก็ต้องไปเรียนที่บ้านของนายช่าง ต่อมาได้มีการประกาศใช้ หลักสูตรในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ให้ความสนใจและให้ความสำคัญ กับการศึกษา เริ่มมีโรงเรียน การศึกษามีบทบาทมากขึ้น จึงต้องพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน

* กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ

ทุกระดับและประเภทและสอดคล้องกับเหตุการณ์มากที่สุด หนึ่งความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทำให้การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงไปมาก เพื่อให้ผู้เรียน ก้าวทันเหตุการณ์และก้าวทันโลก

ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทำให้หลักสูตรมีการเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะหลักสูตรจะต้องตอบสนองความต้องการของผู้เรียน สังคม เศรษฐกิจ การบริหารจัดการหลักสูตรและการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รับความสะดวกยืดหยุ่น และเสริมสร้างกระบวนการคิด คุณธรรมจริยธรรม จิตอาสา รวมทั้งตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการศึกษามุ่งพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพ มีศักยภาพ มีวิธีการเรียนรู้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันเพิ่มขึ้นทั้งในระดับภูมิภาค และระดับโลก

กระบวนการทัศน์ใหม่ทางการศึกษาจะต้องมุ่งสู่คุณภาพของคนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการศึกษาดังกล่าว จะต้องกำหนด**คุณลักษณะอันพึงประสงค์**ในความหมายของความเป็นมนุษย์ ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย คือ ปัจจัยชี้ขาดของความเป็นชนชาติที่จะอยู่รอด การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่เฝ้าระวังผลประโยชน์ของประเทศชาติ การจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ความยุติธรรมกับการเมืองที่ดี ระบบนิติรัฐกับการเมืองและผู้นำทางการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ปรับเปลี่ยนฐานคิดเกี่ยวกับการศึกษา

ฐานคิดเดิม การศึกษาคือ กระทรวงศึกษาธิการ สถานศึกษา ผู้สอนและผู้เรียน ฐานคิดใหม่ การศึกษาคือ การเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมสร้างให้ทุกคนมีวิธีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยปรับเปลี่ยนปัจจัย 3 ด้าน คือ

1. วัฒนธรรมการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนจากการเรียนรู้แบบรับเป็นแบบรุก การสร้างความรู้ การจัดการความรู้ เป็นความรู้ที่มีพลังก่อเกิดมาจากการเรียนรู้ด้านใน
2. ปรับเปลี่ยนฐานคิดว่า ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้และพัฒนาได้ การจัดการศึกษาต้องให้ทุกคนมีพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้ทุกรูปแบบ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีวิธีการเรียนรู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง นำความรู้ไปสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน และสังคม
3. ปรับเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนรู้ไปสู่การเรียนรู้ในสถานการณ์จริง สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ เรียนรู้จากการปฏิบัติ เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ยึดตำราเป็นหลัก การจัดการศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเพื่อให้บุคคลมีความสามารถในการสร้างสรรค์งาน และอาชีพ

การจัดการศึกษาสู่ความเป็นเลิศต้องมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

การออกแบบหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยวิเคราะห์ความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน รวมทั้งการเตรียมผู้เรียนไปสู่สังคมในอนาคต มีความรู้และทักษะที่จำเป็น ต่อการดำรงชีวิตและการทำงานของโลกยุคใหม่ ทักษะที่จำเป็นได้แก่

1. การรู้หนังสือพื้นฐาน (Basic Literacy)
2. การรู้ทางวิทยาศาสตร์พื้นฐาน (Scientific Literacy)
3. การรู้ทางเศรษฐศาสตร์พื้นฐาน (Technological Literacy)
4. การรู้ทางทัศนศิลป์พื้นฐาน (Visual Literacy)
5. การรู้ทางข่าวสารข้อมูลพื้นฐาน (Information Literacy)
6. การรู้ทางพหุวัฒนธรรมพื้นฐาน (Multi Cultural Literacy)
7. ความตระหนักและเข้าใจสังคมโลก (Global Awareness)
8. ความสามารถปรับตัวและจัดการกับสิ่งที่ซับซ้อน
(Adaptability / Managing Complexity)
9. ความสามารถกำหนดเป้าหมายของตนเอง (Self - Decision)
10. ความสนใจใฝ่รู้ (Curiosity)
11. ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)
12. ความกล้าเสี่ยง (Risk Taking)
13. ความคิดระดับสูงและมีเหตุผล (Higher – Order Thinking
and Sound Reasoning)
14. การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (Effective Communication)
15. การทำงานเป็นทีม (Teaming and Collaboration)
16. ทักษะเข้าใจตนเองและผู้อื่น (Interpersonal Skills)
17. มีความรับผิดชอบ (Personal Responsibility)
18. เป็นพลเมืองดีและรับผิดชอบต่อสังคม (Social and Civic Responsibility)
19. มีปฏิสัมพันธ์การสื่อสาร (Interactive Communication)
20. การจัดลำดับ วางแผน และการบริหารมุ่งผล (Prioritizing Planning,
and Managing for Results)
21. สามารถใช้เครื่องมือที่เป็นปัจจุบัน (Effective Use of Real – World Tools)
22. สามารถผลิตผลงานที่มีคุณภาพสูง (Ability to Produced Relevant,
High – Quality Product)

นอกจากความรู้และทักษะ หลักสูตรจะต้องเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องบ่มเพาะ ได้แก่ การรู้คิด คุณธรรมจริยธรรม และจิตอาสา บูรณาการเข้ากับกระบวนการเรียนรู้กับองค์ประกอบของหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งการประเมินผล ตามสภาพจริงตามหลักการของการประเมิน ได้แก่ มีผู้ประเมินหลายๆ คน ใช้เครื่องมือวัดหลายๆ ชนิด รวมทั้งการประเมินหลายช่วงเวลา เพื่อให้ได้สารสนเทศการประเมินในการพัฒนาผู้เรียนและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนโดยใช้กรณีศึกษาควบคู่ไปกับการวิจัย โดยผู้เรียนจะลงไปปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ เป็นการจัดการศึกษาแก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพให้ได้สูงสุด เพื่อให้ผู้เรียนจะได้เติบโตขึ้นเป็นคนดีและเป็นพลเมืองที่มีคุณค่า ความรู้ คือความสามารถในการโยงความสัมพันธ์ เนื่องจากผู้เรียนแต่ละบุคคลมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นบรรดาข้อมูลต่างๆ เมื่อได้ฟังหรือได้อ่านมาแล้ว จำเป็นต้องผ่านกระบวนการย่อยและเชื่อมต่อให้เข้ากับประสบการณ์ของแต่ละคนจึงจะเข้าใจและระลึกได้ตลอดไป

การพัฒนาผู้เรียนเต็มศักยภาพทุกมิติ และเจริญชีวิตตามศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เต็มและภาคภูมิ โดยใช้กระบวนการบูรณาการศาสนา วัฒนธรรม บริบทสังคม และกระบวนการเรียนรู้กับการดำรงชีวิต การเรียนรู้อย่างมีความสุขของแต่ละบุคคล รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สังคม และชีวิตของผู้เรียนแต่ละคนอย่างกลมกลืนและยั่งยืน

การศึกษาด้านในเป็นคุณภาพและคุณค่าที่แท้จริง

การพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง เริ่มต้นเมื่อผู้เรียนใช้อิสระภาพภายในตนและได้รับเสรีภาพจากภายนอก โดยใช้จิตตปัญญาศึกษา (Contemplation education) เป็นการเรียนรู้ที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อชีวิตและความเป็นมนุษย์ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ภายในตน ความเมตตาและจิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาและศาสนาธรรมมาพัฒนาจิต ฝึกปฏิบัติจนมีสติและเกิดปัญญาสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ให้เกิดแก่นตน ผู้อื่น และสังคม กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformation of learning) คือการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจตัวเอง สามารถดึงศักยภาพออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความปรารถนา และตอบสนองความต้องการของสังคม

กรอบมาตรฐานคุณวุฒิสำหรับหลักสูตรระดับอุดมศึกษา

กรอบแนวคิดในการผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพตามที่มุ่งหวัง โดยการกำหนดผลการเรียนรู้ (Learning outcome) ของบัณฑิตที่ได้รับคุณวุฒิแต่ละระดับ และองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษามีเป้าหมายในการผลิตบัณฑิตอย่างชัดเจน สามารถนำกรอบมาตรฐาน ไปใช้เป็นหลักในการออกแบบหลักสูตรและจัดกระบวนการเรียนการสอนตลอดจน การวัดและประเมินผล ได้อย่างมั่นใจว่า บัณฑิตจะบรรลุกลุ่มมาตรฐานผลการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในแต่ละคุณวุฒิ

กลุ่มมาตรฐานผลการเรียนรู้ในแต่ละระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาต่างๆ จะต้องกำหนดกลุ่ม ผลการเรียนรู้ให้ครอบคลุมอย่างน้อย 5 ด้าน ซึ่งจะมีระดับความซับซ้อนของการเรียนรู้และทักษะ เพิ่มขึ้นตามระดับคุณวุฒิ

1. คุณธรรมจริยธรรม หมายถึง การพัฒนานิสัยในการประพฤติอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม ด้วยความรับผิดชอบทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม สามารถปรับวิถีชีวิตอย่างสร้างสรรค์ ในความขัดแย้งทางค่านิยม มีการพัฒนานิสัยและการปฏิบัติตนอย่างมีศีลธรรม ยึดฐานคิด ทางศีลธรรมทั้งในเรื่องส่วนตัวและสังคม

2. ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจ การนึกคิด และการนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์และจำแนกข้อเท็จจริงในหลักการ ทฤษฎี ตลอดจนกระบวนการต่างๆ และสามารถเรียนรู้ ด้วยตนเองได้

3. ทักษะทางปัญญา หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และประยุกต์ ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ทฤษฎี และกระบวนการต่างๆ มาใช้ในการวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ๆ ที่ไม่เคยคิดมาก่อน

4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ หมายถึง ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีภาวะผู้นำ มีความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม มีความสามารถในการวางแผนและรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง

5. ทักษะการวิเคราะห์ การสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง ความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการพูด การฟัง การเขียน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการ สื่อสาร รวมถึงความสามารถในการใช้เทคนิคพื้นฐานทางคณิตศาสตร์และสถิติ

การจัดการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม การปรับปรุงและพัฒนา หลักสูตรให้ตรงกับความต้องการของสังคม เพื่อเป็นเครื่องมือการพัฒนาประเทศ กระบวนการเรียนรู้ จะต้องมุ่งเน้นบทบาทหน้าที่เห็นยวรั้งวัฒนธรรมทางจิตวิญญาณ อันเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงคุณค่า ความดี เพื่อจุดประสงค์สังคมให้สามารถมีภูมิคุ้มกันจากกระแสไหลเชี่ยวของการสื่อสารไร้พรมแดน อย่างรู้เท่าทัน และมีสติ การจัดหลักสูตรการเรียนรู้ต้องมุ่งเน้นความต้องการของผู้เรียน และความต้องการของชุมชน รวมทั้งการประเมินผลที่สะท้อนกรอบมาตรฐานคุณวุฒิสำหรับหลักสูตรระดับอุดมศึกษา จึงจะสามารถ ผลิตบัณฑิตเพื่อพัฒนาประเทศได้อย่างสัมฤทธิ์ผล

ปัจจัยที่ส่งเสริมการประกันคุณภาพหลักสูตร

1. การส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การเพิ่มโอกาสทางการศึกษา การผลิตและพัฒนากำลังคน เทคโนโลยีทางการศึกษา และการเรียนรู้ ตลอดชีวิต
2. พัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า สามารถคัดสรรคนดี เก่ง และมีใจรัก มาเป็นครู อาจารย์ ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
3. พัฒนาผู้เรียนยุคใหม่ที่มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง แสวงหาความรู้ อย่างต่อเนื่อง และมีนิสัยรักการอ่าน
4. ส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณ และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา รวมทั้งแหล่งเรียนรู้
5. การจัดหลักสูตรการศึกษาที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันทุกระดับตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งผู้เรียนสามารถเปลี่ยนเส้นทางการศึกษา ได้ตลอดเวลา

สรุป

โลกยุคสังคมแห่งความรู้ โลกาภิวัตน์ และยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง การจัดหลักสูตรและการเรียนรู้ที่ควบคู่กับการมีภาคีเครือข่าย จะทำให้นักคนมีความหลากหลายในวิธีคิด ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ เกิดนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้ ธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทำให้มี การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและรับผิดชอบต่อสังคมที่มีประสิทธิผล (effectiveness) ประสิทธิภาพ (efficiency) และ ผลผลิต (productivity) อย่างสร้างสรรค์อันเกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

บรรณานุกรม

- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2550). “หลักสูตรสถานศึกษา” สารานุกรมวิชาชีพครู : เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี.
กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2551). “หลักสูตร” สารานุกรมวิชาชีพครู : เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา. กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2551). “ความรู้” สารานุกรมวิชาชีพครู : เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา. กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2452). **กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ**
พ.ศ. 2552 (Thai Qualifications Framework for Higher Education : TQF:HEd).
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (เอกสารอัดสำเนา)
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). **ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการศึกษา : ระเบียบ**
วาระแห่งชาติ (พ.ศ.2551 – พ.ศ.2555). กรุงเทพฯ : พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- Cheryl Lemke and others. (2007). **enGauge 21st Century Skills Literacy in the Digital Age.**
Metiri Group Los Angles.
- Jon W. Wiles. (2009). **Leading Curriculum Development.** Washington D.C. : Corwin Press.
- Oers V. Bert. (2008). **The Transformation of Learning : Advance in Cultural-Historical**
Activity Theory. Cambridge ; New York : Cambridge University Press.
- Warnod, Helen. (2002). **Integrated Curriculum : Designing Curriculum in the Immersion**
Classroom. The Bridge : From Research to Practice. May (1 – 8).
- http://en.wikipedia.org/wiki/The_three_Rs สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2552
- <http://www.naropa.edu/conted/index.cfm> สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2552